

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціально та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
бакалавр

(освітній ступінь)

на тему:
**“ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ”**

Виконала:

здобувач вищої освіти
IV курсу, 405СР-з групи
галузі знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 Соціальна робота

ПОПОВИЧ Олександра Михайлівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

Рецензент:

к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	Ошибка! Закладка не определена!
Закладка не определена.	
1.1 Громадянська позиція як цінність сучасного українського суспільства: соціально-правовий аспект.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.2 Національно-патріотичне виховання як основа формування громадянської позиції учнівської молоді.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.3 Формування громадянської позиції учнівської молоді: методи та технології	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до першого розділу	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1 Визначення рівня сформованості громадянської позиції учнівської молоді	Ошибка! Закладка не определена.
2.2 Розробка та впровадження тренінгової соціально-педагогічної програми з формування громадянської позиції учнівської молоді.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3 Прогнозування ефективності соціально-педагогічної програми з формування громадянської позиції учнівської молоді	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до другого розділу	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	7
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	9
ДОДАТКИ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Сьогодні, коли відбуваються трансформації в українському суспільстві особливу увагу набуває проблема формування громадянської відповідальної позиції серед підростаючого покоління.

Формування відповідального свідомого громадянського суспільства – це базис для цільового розвитку демократичної суверенної правової держави, в якій кожен громадянин відчуває себе захищеним, значущим та в повній мірі реалізованим. Майбутнє держави безпосередньо залежить від рівня залученості населення та його активності щодо прийняття відповідальних рішень.

Сьогодні одним із важливих напрямків роботи держави є національно-патріотичне виховання на основі соціальної активності, цінностей та формування національної свідомості.

Проблема формування громадянської позиції в умовах сучасної політичної ситуації в нашій країні має особливу важливість. Це визначається, по-перше, тим, що на території України відбуваються бойові дії; по-друге, тим, що наша країна перебуває в умовах гуманітарних, соціально-економічних та політичних протиріч та криз. Виходячи з цього формування активної громадянсько-відповідальної молоді яка має свідому відповідальну громадянську позицію, для яких дотримання правил та вимог законодавства є ціннісною орієнтацією та яка понад усе прагне захищати свою країну є найбільш важливою ціллю для держави, державних інститутів, організацій, закладів, об'єднань тощо.

Формування громадянської активної та відповідальної позиції набуває важливого значення з підліткового віку, тому що саме на цьому віковому етапі

розпочинається соціальна та психологічна готовність людини до взаємодії з іншими людьми, самовизначення, потреба в досяганні цілей та соціального статусу. У цей період відбувається отримання молоддю ціннісних уявлень, що мають за основу їх особистісну значимість та активно формується здатність приймати себе, враховуючи моральну відповідальність та загальносуспільні цінності. Саме тому є актуальною та важливою ціллю освіти сьогодні створення простору, де б максимально поєднувалося засвоєння знань, вмінь, навичок, формування життєвих компетентностей на основі громадянських цінностей, що в умовах національного та культурного відродження орієнтовані на молодь та формування нової української нації.

У процесі формування громадянської позиції молоді необхідними є пошуки методів та форм організації навчально-виховного впливу за яких учнівська молодь зможе розуміти та усвідомлювати важливість ототожнення себе з громадою, містом, державною, в якій вона мешкає. Ми вважаємо, що тільки в даний спосіб буде здійснюватися формування дієвого патріотизму, тому що його основою буде свідомо активна громадянська позиція.

Проблема формування громадянської компетентності розглядається багатьма науковцями.

Соціологи досліджують громадянську компетентність з позиції місця індивіда в системі соціальних відносин та яким чином положення особистості в суспільстві визначає його права та обов'язки (Ю. Резник, В. Кон).

Психологи розглядають різноманітні аспекти ціннісної позиції особистості та їх залежність від специфіки діяльності особистості (С. Рубінштейн, К. Божович, А. Бодалев, К. Абульханова-Славська Б. Ананьєв та ін.).

Педагоги в своїх дослідженнях детально висвітлюють такі питання: взаємозв'язок громадянської компетентності особистості з громадянською культурою (А. Шамич); вплив політичних та соціальних умов на становлення громадянина (В. Сластьонін, А. Мудрик); можливість формування громадянської компетентності за допомогою засобів рефлексії (Н. Крицька);

протириччя процесу формування громадянської компетентності підлітків та молоді та особливості здійснення цього процесу (Т. Османкіна, В. Судакова, С. Митросенко тощо); теоретичні основи формування громадянської компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти (І. Сахневич, Ю. Завалевський, Н. Деревянко, П. Вербицька та ін.).

Виховання особистості з відповідальною громадянською позицією передбачає отриманням знань, які необхідні для компетентної участі особистості в соціально-політичному житті держави.

Все це викликає необхідність в пошуку нових підходів, методів та технологій соціально-педагогічної роботи з молоддю, що і зумовило вибір теми нашого дослідження **“Формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді”**.

Об’єкт дослідження: процес формування громадянської позиції учнівської молоді.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови та технології формування громадянської позиції учнівської молоді.

Мета дослідження: теоретично та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови формування громадянської позиції учнівської молоді; розробити цільову програму.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття “громадянської позиція” та її складових компонентів.
2. Розкрити процес формування громадянської позиції учнівської молоді: його завдання та напрями.
3. Визначити технологію та соціально-педагогічні умови формування громадянської позиції учнівської молоді.
4. Розробити тренінгову соціально-педагогічну програму з формування громадянської позиції учнівської молоді та спрогнозувати її результативність.

Методи дослідження:

- теоретичні (аналіз наукової літератури, систематизація, типологізація, узагальнення);
- емпіричні (анкетування, опитування, тестування, проєктивні методики);
- методи математичної статистики.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 40 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок, із них основного тексту – 63.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження щодо формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді ми можемо констатувати, що мета та завдання виконані, та дає підстави зробити наступні висновки.

Нами було визначено основні теоретичні засади формування громадянської позиції учнівської молоді. Визначено законодавчу базу громадянської освіти в Україні.

На основі аналізу наукової літератури були визначені поняття “громадянин”, “громадянське суспільства”, “громадянська відповідальність”, “громадянська компетентність”.

Поняття “громадянська позиція” визначаємо як: інтегративна характеристика особистості, яка представляє собою синтез когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та рефлексивного компонентів та проявляється у засвоєнні громадянських знань та вмінь, навичок та досвіду громадянської діяльності, наявності системи громадянських цінностей та розвинутих громадянських якостей, які необхідні для самовдосконалення, та відображають готовність ефективно здійснювати соціально-значиму громадянську діяльність.

2. Охарактеризовано основні аспекти (аксіологічний, гносеологічний та праксеологічний), механізми та етапи формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді. Визначено критеріальну основу формування відповідальної громадянської позиції серед учнівської молоді.

3. Аналіз аспектів організації процесу формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді допомогло визначити: напрями

методи та технології формування громадянської позиції. З'ясовано соціально-педагогічні умови формування громадянської позиції.

4. Нами була проведена діагностична робота, що мала на меті виявлення знань про громадянську позицію, ініціативність, відповідальність; визначення рівня активності учнів як громадян; рівень мотивації учнів до прийняття важливих рішень та участі у змінах; рівня вольової саморегуляції учнів.

Проаналізувавши дані, отриманні на констатуючому експерименті нами було розроблено соціально-педагогічну програму з формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді, а також прогнозовано її результат та методичні рекомендації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєва Ю. Закордонний досвід патріотичного виховання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (52). С. 1-5
2. Барабаш В. Громадянське виховання молоді в контексті українського виховання. *Наукові записки : Педагогічні науки*. 2014. № 131. С. 43-47
3. Бачинська М. Формування громадянських національних та патріотичних ціннісних орієнтирів зростаючої особистості у педагогічних поглядах Н. Волошиної. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу : зб. матер. круглого столу*. 2018. С. 26-28
4. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу : збірник матеріалів круглого столу*. 2018. С. 3-22
5. Буклаков Ю. Змістові компоненти національно-патріотичного виховання учнівської молоді. *Молодь і ринок*. 2018. № 3 (158). С. 136-140
6. Бухун А. Громадянська позиція студентської молоді у контексті євроінтеграційних освітніх змін. *Українська професійна освіта*. 2018. № 3. С. 21-26
7. Власенко О. Аналіз впливу реформ громадянської освіти на зміст освіти старшої школи. *Українська полоністика*. 2020. № 17. С. 94-103
8. Власова Н. Аналіз сучасної практики формування громадянської позиції молоді в зарубіжній і українській освіті. *Педагогічні науки : зб. наук. пр.* 2016. № 1. С. 28-36
9. Власова Н. Сутність поняття “громадянська позиція” та шляхи її формування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. № 48. 110-117

10. Всеукраїнський проект “Громадянська освіта та електронна демократія в навчальних закладах” від 10.04.2017 р. *Міністерство освіти і науки України*. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/events/usi-novivni-anonsi-podij-2017-04-10-startue-vseukrayinskij-proekt-gromadyanska-osvita-ta-elektronna-demokratiya-v-navchalnix-zakladaх>

11. Гедікова Н. Обґрунтування сутності поняття “громадянська активність” у сучасному науковому дискурсі. *Сучасне суспільство*. 2016. № 2 (12). С. 53-62

12. Дзюбенко І. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 16-21

13. Дяченко І. Формування активної громадянської позиції студентів : ціннісні детермінанти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. № 48. С. 328-335

14. Задворняк Л. Особливості формування активної громадянської позиції студентів у позааудиторній виховній роботі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. № 46. С. 179-182

15. Капустин С. Практична парадигма громадянського виховання особистості. *Проблеми соціальної роботи : філософія, психологія, соціологія*. 2017. № 2 (10). С. 34-42

16. Карнаух А. Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 82-88

17. Когут О. Громадянська освіта та культура України в сучасному контексті. *Рябівські читання : зб. студ. наук. робіт*. 2017. С.38-48

18. Козлова О. Гребеник Т. Керівництво громадянським вихованням студентської молоді. Суми : Університетська книга, 2015. 188 с.

19. Корнейко А., Корнейко М. Громадянська компетентність як складова патріотичного виховання молоді : зміст, структура, особливості формування. *Педагогічний пошук*. 2016. № 3 (91). С. 14-18

20. Куниця Т. Виховне середовище як чинник формування відповідальної громадянської позиції підлітків. *Формування сучасних педагогічних технологій та освітніх систем : матеріали наук.-практ. конфер.* Одеса. 2019. С. 131-134

21. Кучинська, І. *Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби.* Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д. Г., 2015. 112 с.

22. Мануйлов Є., Калиновський Ю. Громадянська відповідальність особистості як атрибутивний феномен правового суспільства. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. 2015. № 2. С. 113-127.

23. Маркіна Л. Основні завдання та зміст громадянського виховання майбутніх юристів. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конференції.* 2018. С. 186-188

24. Марушкевич А. Громадянська позиція сучасної молоді в контексті поглядів Івага Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник.* Вип. XIII. 2016. 313-319

25. Немцева Т. *Сучасні підходи до виховання громадянської ініціативності старшокласників.* Черкаси : ЧОПОПП, 2014. 130 с.

26. Позняк С., Пометун, О., Вербицька, П. та ін. *Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя: проект ЄС «Громадянська освіта – Україна».* Київ : Європейський Союз : Alex Grov : Етна-1, 2008. 194 с.

27. Пометун О. *Ми – громадяни України: навч. посібник з громадянської освіти для 9-10 кл. загальноосвітніх навчальних закладів.* Львів : ЗУКЦ, 2008. 280 с.

28. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. Дата оновлення : 29.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>

29. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення : 24.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

30. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 710-р. Дата оновлення : 26.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>

31. Рафальська. Громадянська відповідальність : 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5-9 клас. *Посібник для вчителя*. Київ. 2017. 136 с.

32. Рижанова А. Політичне виховання студентів : соціально-педагогічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2019. № 1 (44). С. 151-153

33. Розуміємо права людини. *Всеукраїнська освітня програма*. URL: <https://edu.helsinki.org.ua/> <https://edu.helsinki.org.ua/>

34. Сегеда Ж. Волонтерська діяльність гімназистів як вияв морально-громадянських цінностей особистості. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем : матер. наук.-прак. конф.* 2019. С. 446-451

35. Смагіна Т. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання : *автореф. дис. канд. пед. наук*. Київ. 2007.

36. Тищенко О. Деякі умови формування громадянського виховання учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. С. 170-175

37. Хващевська О. Громадянська соціалізація студентів у ЗВО. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 5 (97). С. 173-180

38. Чулкова Р. Формирование гражданской компетентности учащегося как актуальная задача современной школы. *Современные проблемы науки и*

образования : элект. науч. журнал. 2014. № 2. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12381>

39. Шестопалюк О. Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді. *Рідна школа.* 2010. № 3. С. 33-35

40. DOCCUU. Громадська організація. URL: <https://doccu.in.ua/>

